

ARNOLD GYÖRGY PEDAGÓGIAI ÉS OKTATÁSI TEVÉKENYSÉGE SZABADKÁN – A 19. SZÁZAD ELEJI PLÉBÁNIAI ZENEOKTATÁS MODELLJE

THE PEDAGOGICAL AND EDUCATIONAL ACTIVITY
OF GYÖRGY ARNOLD IN SUBOTICA: THE MODEL OF PARISH MUSIC
EDUCATION IN THE EARLY 19TH CENTURY
PEDAGOŠKA I OBRAZOVNA DELATNOST ĐURE ARNOLDA
U SUBOTICI: MODEL PAROHIJSKOG MUZIČKOG OBRAZOVANJA
POČETKOM 19. VEKA

PASKÓ CSABA

Mgr. art. m., a zeneművészet magisztere,
római katolikus plébános, karnagy, tanár
paskocs75@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ • Arnold György (Đuro Arnold) szabadkai regens chori és orgonista működését a helyi zenetörténeti irodalom többnyire előadói és zeneszerzői teljesítményként tárgyalja. A tanulmány ezzel szemben a pedagógiai és oktatási dimenziót állítja fókuszba: hogyan szervezte meg Arnold a fiúénekesek rendszeres képzését plébániai keretek között, milyen tananyagot és módszertani elemekre épített, és miként járult hozzá mindez Szabadka 19. század eleji egyházzenei kultúrájának fenntartható működéséhez. Az elemzés forrásbázisát a szabadkai levéltárban fennmaradt, Arnold hivatali és pedagógiai tevékenységére vonatkozó iratok, valamint két, kifejezetten oktatási célú kéziratos dokumentum – a *Compendium musicae ecclesiasticae* (1819) és a *Specifikatio Cantus Musici* (1832) – adják. A forrásokból kirajzolódó kép szerint Arnold nem csupán egyházzenei szolgálatot teljesített, hanem intézményes jellegű, progresszív képzési struktúrát hozott létre, amely hosszú távon biztosította a liturgikus gyakorlat magasabb szintű zenei ellátását, és közvetve a nagyobb apparátust igénylő művek – így a *Missa Sparta* (1848) – megszólaltathatóságát is.

KULCSSZAVAK • Arnold György, Szabadka, schola cantorum,
egyházzene, zenei nevelés, 19. század

BEVEZETÉS

A 19. század eleji Szabadka egyházzenei élete – különösen a belvárosi főplébánia liturgikus gyakorlata – olyan szereplők munkájára támaszkodott, akik egyszerre látták el az előadói, szervezői és oktatói feladatokat. E szerepkör egyik meghatározó alakja Arnold György (Đuro Arnold), akinek regens chori és organista működése nemcsak a helyi repertoár alakulására, hanem a zenei utánpótlás biztosítására is közvetlen hatást gyakorolt.

A pedagógiai aspektus vizsgálata nem pusztán „kiegészítő” fejezetként értelmezhető Arnold életművében. A városi zeneélet fenntarthatóságát ugyanis alapvetően befolyásolta, hogy rendelkezésre állt-e megfelelően képzett énekesállomány, illetve képes volt-e az egyházi intézményrendszer saját erőforrásaiból pótolni a hiányzó, formális zeneiskolai képzés elemeit. A helytörténeti és egyháztörténeti összefoglalások (IVÁNYI 1886; TORMÁSY 1883) Arnold szerepét több helyen említik, ugyanakkor a mindennapi zeneoktatási gyakorlat rekonstrukciója – különösen az intézményesülés és a pedagógiai célrendszer szempontjából – további forráskritikai és értelmező munkát igényel.

Jelen tanulmány a doktori kutatás IV. fejezetének (*Pedagoški i obrazovni aspekti*)¹ megállapításaira támaszkodva Arnold pedagógiai tevékenységének olyan elemeit emeli ki, amelyek a 19. század eleji városi egyházzene oktatás-szervezési kérdéseéhez, a liturgikus gyakorlat és a zenei nevelés kapcsolatához, valamint a repertoár-fenntartás intézményi feltételeihez járulnak hozzá.

FORRÁSOK ÉS MÓDSZERTAN

Az oktatási tevékenység vizsgálata elsősorban olyan dokumentumokra épül, amelyek a plébániai zenei szolgálat személyi, szervezeti és tanítási kereteire utalnak. Idetartoznak a szabadkai levéltárban őrzött hivatali iratok (kinevezések, szolgálati jellegű feljegyzések, a kórus működését érintő rendelkezések), valamint Arnold két kéziratos dokumentuma: a *Compendium musicae ecclesiasticae* (1819) és a *Specifikatio Cantus Musici* (1832).

A források elemzése kvalitatív, rekonstruktív jellegű: a szöveges és (részben) repertórium adatokból a pedagógiai célrendszerre, a tananyag szerkezetére, valamint az oktatás és a liturgikus gyakorlat összekapcsolásának mechanizmusaira következtetünk. A tanulmány nem törekszik Arnold teljes életrajzának vagy zeneszerzői űvre-jének bemutatására; a fókusz kizárólag a pedagógiai és oktatási dimenzió.

¹ 'Pedagógiai és oktatási nézőpont'.

ARNOLD GYÖRGY MINT ZENEI PEDAGÓGUS:
SZEREPEK ÉS INTÉZMÉNYI KERETEK

Arnold György 1800-ban nyerte el a szabadkai főplébánia regens chori tisztségét, amelyhez a kórus irányítása mellett a zenei oktatás feladata is szervesen kapcsolódott (SZTL 1800).

A korabeli városi egyházzenei gyakorlatban a regens chori szerepe tipikusan „hibrid” funkció: egyszerre jelent liturgikus szolgálatot, előadói vezetést és – a megfelelő utánpótlás hiányában – intézményes nevelőmunkát. Arnold esetében e funkció a gyakorlatban a gimnáziumi diákok bevonásával kiterjedt a fiatal énekesek képzésének megszervezésére is.

A források szerint Arnold saját, elsődlegesen elemi iskolai tanulókból szervezett fiúénekes együttest is működtetett, amely a *schola cantorum* hagyományához illeszkedett.²

Az oktatás mindennapi szervezésében a gyakorlat feltételezi a kórus tapasztaltabb tagjainak közreműködését is: a kisegítő szerepek – különösen a hangképzés, a szólamvezetés és az ismétlési folyamatok terén – a helyi viszonyok között pragmatikus megoldást kínálhattak. Arnold tevékenységének egyik kiemelendő vonása, hogy a tanítás egy részét – a helyi hagyomány szerint – saját otthonában, ellenszolgáltatás nélkül is végezte.

TANANYAG ÉS MÓDSZERTAN A SCHOLA CANTORUM KERETÉBEN

A schola cantorum működtetése pedagógiai szempontból a „nulláról” felépített, progresszív tanulási útvonalat feltételez. Arnoldnak olyan rendszert kellett kialakítania, amely a zenei alapkészségektől (kottaolvasás, relatív hangérzék fejlesztése, szolmizáció/solfeggio) elvezet a liturgikus gyakorlatban szükséges magasabb kompetenciákig (gregorián modusok ismerete, többszólamú anyag megszólaltatása, alapvető polifon tájékozottság).

A levéltári adatok arra utalnak, hogy a próbák és az oktatás – a templomi szolgálati rendhez igazodva – rendszeres időközökben zajlott, és a vasárnapi, illetve ünnepnap alkalmakra célzottan intenzívebb felkészülés kísérte (SZTL 1817; SZTL 1821).

² Schola cantorum – szó szerint: ’énekesek iskolája’. Olyan, többnyire fiúkból álló egyházi intézmény, amely a középkortól kezdve szervezett énekkarként működött, egyúttal a liturgikus ének, a kottaolvasás és az egyházzenei gyakorlat alapjainak oktatási kerete volt. A 18–19. században – különösen önálló zeneiskolák hiányában – a rendszeres zenei nevelés egyik alapformáját jelentette a közép- és kelet-európai katolikus közegben.

A mindennapi munka középpontjában a tiszta intonáció, a ritmikai pontosság és az artikuláció állt; ezek a készségek nemcsak a liturgikus szövegek érthetőségét, hanem a bonyolultabb, korabeli klasszikus egyházzeneire jellemző tételstruktúrák (pl. többtételű misék) megszólaltathatóságát is előfeltételítették. A betanítás logikája – a források közvetett jelzései alapján – az egyszerűbb anyagoktól haladt a komplexebb darabok felé, miközben a gyakorlati éneklés és az elméleti ismeretek elsajátítása folyamatosan összekapcsolódott.

A haladóbb tanulók esetében a képzés valószínűsíthetően túlmutatott az alapvető kóruséneklési készségeken: Arnold a polifon gondolkodás elmélyítésén túl az ellenpont és a *basso continuo* alapjaival is foglalkozhatott, és e tudást – kapcsolati hálójára támaszkodva – más egyházi központok (pl. Eszék, Diakovár) gyakorlatával is összevethette.

KIVÁLASZTÁS, FEGYELEM ÉS A „SZOLGÁLATI” STÁTUSZ PEDAGÓGIAI JELENTŐSÉGE

A fiúénekesek kiválasztása és a fegyelem kérdése a schola cantorum működésének kritikus pontja. Az énekesek nem csupán „tanulóként” voltak jelen, hanem a liturgikus rend fenntartásában közreműködő, rendszeres szolgálatot teljesítő szereplőként is. Ennek megfelelően a források olyan követelményeket hangsúlyoznak, mint a megfelelő hangadottság, a fegyelmezett magatartás és a megbízhatóság (SZTL 1817).

Pedagógiai szempontból e „szolgálati” keret kettős funkciót lát el. Egyrészt növeli a tanulási folyamat tétjét és motivációját (az elsajátított tudás azonnali, nyilvános liturgikus kontextusban realizálódik), másrészt stabilizálja a közösségi normákat: az énekesek viselkedése és teljesítménye a vallási, társadalmi és intézményi elvárások metszéspontjában értékelődik. Arnold pedagógiai hatékonysága éppen abban ragadható meg, hogy e keretek között képes volt hosszabb távon fenntartani a képzés folyamatosságát.

A PEDAGÓGIAI KONCEPCIÓ ÍRÁSOS RÖGZÍTÉSE: *COMPENDIUM MUSICAE ECCLESIASTICAE* (1819)

Arnold oktatói tevékenységének különösen értékes lenyomata a kéziratos *Compendium musicae ecclesiasticae* (1819),³ amely didaktikai célú összefoglalásként értelmezhető (SZTL 1819).

A *compendium*, azaz kézikönyv jelentősége kettős. Egyrészt arra utal, hogy Arnold a zenei nevelést nem kizárólag gyakorlati készségfejlesztésként

³ 'Az egyházi zene kézikönyve.'

kezelte, hanem a liturgikus ének funkciójának, „jelentésének” megértését is fontosnak tartotta. Másrészt a kézirat léte a tananyag strukturálásának, az oktatás belső rendjének tudatosítására mutat: a szövegben megjelenő szemlélet a közösségi éneklést nem mechanikus reprodukcióként, hanem az egyházi rítus részét képező, értelmező gyakorlatként kezeli.

A dokumentum egyúttal arra is rávilágít, hogy a plébániai zeneoktatás – bár formális értelemben nem önálló zeneiskola – Arnold alatt képes volt olyan *tananyagi infrastruktúrát* létrehozni, amely a folyamatos utánpótlás-képzés alapfeltétele. A kézirat tehát nem csupán történeti kuriózum, hanem a helyi zenei intézményesülés egyik indikátora.

OKTATÁS ÉS LITURGIKUS GYAKORLAT INTEGRÁCIÓJA: A PRÓBÁK NYILVÁNOSSÁGA ÉS FUNKCIÓJA

A schola cantorum képzési modelljének lényegi eleme, hogy a tanulási folyamat közvetlenül a liturgikus gyakorlatban realizálódik. A források a próbák szervezettségére és a „probae generales” (általános próbák) gyakorlatára is utalnak, ami arra enged következtetni, hogy a felkészülés nem esetleges, hanem szabályozott rend szerint zajlott (SZTL 1821).

Pedagógiai szempontból a nyilvános, szolgálatra irányuló próbák több funkciót töltenek be: (1) fejlesztik a teljesítménystabilitást (a diákok a templomi akusztikai és rituális térben szokják meg a megszólalást), (2) növelik a felelősséget (a tanulás „tétje” a közösségi eseményben mérhető), valamint (3) erősítik a közösségi identitást (az énekesek a liturgia aktív résztvevőiként definiálódnak). Arnold intézményépítő pedagógiája ebben az összefüggésben olyan rendszert jelent, amelyben a képzés és a szolgálat egymást erősíti.

REPERTOÁR, KÉPZÉSI SZINT ÉS INTÉZMÉNYI ÖNREFLEXIÓ: „SPECIFIKATIO CANTUS MUSICI” (1832)

A plébániai zenei gyakorlat professzionalizálódását és a képzés eredményességét jelzi a *Specifikatio Cantus Musici* (1832) című dokumentum,⁴ amely a templomi használatban lévő művek jegyzékeként értelmezhető (SZTL 1832).

A jegyzékben szereplő szerzők – többek között Mozart, Haydn és Cherubini – arra utalnak, hogy Szabadkán a 19. század első harmadában olyan repertoár is megszólalhatott, amely technikailag és stílusosan a korabeli klasszikus egyházzene magasabb szintjét képviselte. A dokumentum pedagógiai olvasata szerint ez csak úgy válhatott lehetőséggé, hogy Arnold a schola

⁴ 'A zenei énekek jegyzéke.'

cantorum keretében folyamatosan képezte a megfelelő készségekkel rendelkező énekeseket, és (feltehetően) a kísérő apparátus (orgonista, hangszeresek) szintjét is a helyi lehetőségekhez képest magasra emelte.

A *Specifikatio* mindemellett intézményi önreflexióként is felfogható. Egy repertórium listája nemcsak leltár, hanem a zenei gyakorlat tudatosításának eszköze: kijelöli, milyen művek alkotják a közösség *normatív* liturgikus hangzását, és közvetetten azt is, milyen képzési minimumra van szükség a rendszer fenntartásához.

REGIONÁLIS PÁRHUZAMOK ÉS TRANSZFER: KALOCSA, ESZÉK ÉS DIAKOVÁR MINT REFERENCIAPONTOK

Arnold pedagógiai tevékenysége nem légius térben jött létre: a 18. század végén, az 1790-es években Kalocsán folytatott tanulmányai olyan liturgikus-zenei közegbe ágyazódtak, amelyben a székesegyházi intézményrendszer és az oktatás szorosan összekapcsolódott. A szabadkai gyakorlatban e tapasztalatok transzferje figyelhető meg, mégpedig a helyi adottságokhoz igazítva.

A források említik Arnold kapcsolatát más egyházi központokkal is (különösen az eszékivel és a diakovárral), ami arra utal, hogy pedagógiai és zenei kérdésekben nem izoláltan gondolkodott. A regionális párhuzamok azonosítása ugyanakkor nem egyszerű modellátvételt jelentett: Szabadkán – konzervatóriumi és önálló zeneiskolai háttér hiányában – a plébániai keretek között kellett olyan képzési rendszert létrehozni, amely egyszerre szolgálta a liturgiát és a városi zenei kultúra fejlődését.

Arnold helyi intézményépítő pedagógiáját e perspektívában érdemes értelmezni: a schola cantorum nem csupán egy „kórus”, hanem a zenei tudás átadásának és újratermelésének szervezeti kerete, amely képes volt a regionális mintákat a városi lehetőségekhez mérten adaptálni. A kortárs közép-európai példákkal (pl. a regensburgi Domspatzen vagy a bécsi Wiener Sängerknaben hagyományával) összevetve a szabadkai intézmény természetesen szerényebb feltételekkel működött, ugyanakkor a képzés folyamatosága és a repertoár ambíciói alapján a modell elvi rokonsága jól érzékelhető.

KÖVETKEZMÉNYEK A VÁROSI ZENEÉLETRE: AZ OKTATÁS MINT KULTURÁLIS INFRASTRUKTÚRA

A 19. század eleji Habsburg Monarchiában – különösen a kisebb városi központokban – a formális zenei intézményrendszer sok esetben még nem különült el önálló zeneiskolák formájában. Szabadkán ezért az egyház és az iskolázás összefonódása sajátos kulturális infrastruktúrát teremtett: a zenei nevelés elsődleges színterévé a plébániai gyakorlat vált.

Arnold pedagógiai modellje ebben a kontextusban a fenntarthatóság logikájára épült. A rendszeres képzés révén biztosította az utánpótlást, ami a liturgikus gyakorlat stabilitását (állandó minőségű éneklés, kiszámítható szolgálati rend) és a repertoár bővíthetőségét is támogatta. A hosszabb távú hatásokat jól szemlélteti, hogy a város zenei életének egyik csúcspontjaként értelmezhető, nagyobb apparátust igénylő *Missa Sparta* (1848) megszólaltatása csak akkor válhatott reálissá, ha létezett a képzett énekesi és zenészi állomány, illetve a próbafolyamatot fenntartó intézményi háttér.

A pedagógiai és zeneszerzői teljesítmény ilyen módon nem választható szét: Arnold esetében a kompozíciós ambíciók társadalmi és intézményi feltételeit éppen a rendszeresen működtetett oktatási rendszer teremtette meg. A szabadkai példa ezért nem csupán lokális érdekesség, hanem a 19. századi közép-európai városi egyházzene működésének általánosabb tanulságaira is rávilágít.

KÖVETKEZTETÉSEK

A bemutatott források alapján Arnold György szabadkai működésének pedagógiai és oktatási dimenziója a város 19. század eleji zenei kultúrájának egyik kulcstényezője. A regens chori feladatköréhez kapcsolódó képzési tevékenység – különösen a schola cantorum szervezése, a progresszív tananyag és a liturgikus gyakorlatba integrált próbák rendszere – olyan intézményes jellegű modellt rajzolt ki, amely túlmutatott az alkalmi kántori oktatás keretein.

Arnold pedagógiájának súlypontjai (a zenei alapkészségek következetes fejlesztése, a fegyelem és szolgálati felelősség összekapcsolása, a tananyag írásos rögzítése, valamint a repertoár tudatos karbantartása) egy olyan szemléltre utalnak, amely a zenei nevelést a közösség kulturális önfenntartásának eszközeként értelmezte.

További kutatási irányt jelenthet a kéziratos források részletesebb didaktikai elemzése (a tananyag belső szerkezete, terminológiája, esetleges gyakorlóanyagok), illetve a regionális összehasonlítás (milyen mértékben tekinthető Arnold modellje tipikusnak vagy éppen kivételesnek a délvidéki egyházzeneiben). Mindazonáltal már a jelen rekonstrukció is világossá teszi: Arnold György esetében a pedagógiai teljesítmény nem periferikus, hanem a szabadkai zenei élet történeti dinamikáját meghatározó strukturális tényező.

IRODALOMJEGYZÉK

- ARNOLD, György 1819. *Compendium musicae ecclesiasticae*. Kézirat. Szabadkai Történelmi Levéltár
- ARNOLD, György 1832. *Specifikatio Cantus Musici*. Kézirat. Szabadkai Történelmi Levéltár
- IVÁNYI István 1886. *Szabadka szabad királyi város története*. I. Bittermann József Könyvnyomdájából, Szabadka
- TORMÁSY Gábor 1883. *A szabadkai római kath. főplébánia története*. Pertits Simon Könyvnyomdájából, Szabadka

LEVÉLTÁRI DOKUMENTUMOK

- SZTL 1800 Szabadkai Történelmi Levéltár (Szabadka Város Levéltára). Pol. fond, 11-A-14, aec. 1800.
- SZTL 1817 Szabadkai Történelmi Levéltár (Szabadka Város Levéltára). Pol. fond, 11-A-13, aec. 1817.
- SZTL 1819 Szabadkai Történelmi Levéltár (Szabadka Város Levéltára). Pol. fond, 3-J-162, aec. 1819.
- SZTL 1821 Szabadkai Történelmi Levéltár (Szabadka Város Levéltára). Pol. fond, 11-A-29, aec. 1821.
- SZTL 1832 Szabadkai Történelmi Levéltár (Szabadka Város Levéltára). Pol. fond, 24-A-66, aec. 1832.

ABSTRACT • The activity of György Arnold (Đuro Arnold), choirmaster and organist in Subotica, has generally been interpreted in the local music-historical literature primarily in terms of his achievements as a performer and composer. In contrast, the present study places the pedagogical and educational dimension of his work in the foreground. It examines how Arnold organized the regular training of boy singers within the framework of the parish, what curricular and methodological elements his instruction was based on, and how this contributed to the sustainable functioning of Subotica's church music culture in the early nineteenth century. The source of the analysis consists of archival documents preserved in the Subotica Historical Archives relating to Arnold's official and pedagogical activities, as well as two manuscript documents intended specifically for educational purposes – the “*Compendium musicae ecclesiasticae*” (1819) and the “*Specifikatio Cantus Musici*” (1832). According to the evidence of these sources, Arnold not only fulfilled church musical duties but also established an institutional and progressive training structure that ensured the long-term provision of higher-level musical support for the

liturgical practice and indirectly enabled the performance of works requiring a larger musical ensemble, such as the “*Missa Sparta*” (1848).

KEY WORDS • György Arnold, Subotica, schola cantorum, church music, music education, 19th century

SAŽETAK • Delatnost Đure Arnolda (György Arnold), subotičkog horovođe i orguljaša, u lokalnoj muzikološkoj literaturi najčešće se tumači pre svega kroz njegova izvođačka i kompozitorska dostignuća. Nasuprot tome, ovaj rad u fokus stavlja pedagošku i obrazovnu dimenziju njegovog delovanja. Istražuje se na koji je način Arnold organizovao sistematsku obuku dečjih pevača u okviru župe, na kojim nastavnim i metodološkim elementima se zasnivala ta obuka i kako je ona doprinela održivom funkcionisanju crkvene muzičke kulture u Subotici početkom 19. veka. Izvorna osnova analize jesu arhivska dokumenta sačuvana u Istorijском arhivu u Subotici koja se odnose na Arnoldovu službenu i pedagošku delatnost, kao i dva rukopisna dokumenta namenjena obrazovanju – „*Compendium musicae ecclesiasticae*” (1819) i „*Specifikatio Cantus Musici*” (1832). Na osnovu tih izvora može se zaključiti da Arnold nije samo obavljao crkvenu muzičku službu, već je uspostavio institucionalizovanu i progresivnu strukturu obrazovanja koja je dugoročno obezbedila viši nivo muzičkog izvođenja u liturgijskoj praksi, a posredno i izvođenje dela koja zahtevaju veći izvođački aparat, poput kompozicije „*Missa Sparta*” (1848).

KLJUČNE REČI • Đuro Arnold, Subotica, schola cantorum, crkvena muzika, muzičko obrazovanje, 19. vek

Beérkezés időpontja: 2026. január 25.

Elfogadás időpontja: 2026. február 5.

